

Jog

történeti szemle

XVIII. évf.
4. szám
2020

BUDAPEST · DEBRECEN · GYŐR · MISKOLC · PÉCS · SZEGED

A TARTALOMBÓL

A magyar igazságügyi jogalkotás felkészülése a második világháborúra

Közönséges gonosztevők elleni eljárás a nádor és más bírók közgyűlésén

A kereskedelmi jog mint önálló diszciplína a magyar egyetemi szintű jogi oktatásban

Csőd és csődbűncselekmény a reformkorban

A törvényszéki eljárás megindítása kartellügyekben az 1931. évi XX. tc. hatálybalépését követően

Kemény fia Lőrinc és a királyi jog

A „Siete Partidas”-kódex gyermekekre vonatkozó törvényei

A Briand–Kellogg-paktumhoz fűzött „megjegyzések”

X. (Bölcs) Alfonz

TARTALOM

TANULMÁNYOK

ANTAL Tamás – A magyar igazságügyi jogalkotás felkészülése a második világháborúra (1938–1941)	30
BÉLI Gábor – Közönséges gonosztevők elleni eljárás a nádor és más bírók közgyűlésén	2
KÉPES György – A kereskedelmi jog mint önálló diszciplína történeti helye a magyar egyetemi szintű jogi oktatásban. A kezdetektől a második világháború utáni változásokig	2
KERTÉSZ Gábor – Csőd és csődbüncselekmény a reformkorban	2
VARGA Norbert – A törvényszéki eljárás megindítása kartellügyekben az 1931. évi XX. tc. hatálybalépését követően	30
MŰHELY	
LÁSZLÓ Balázs – Kemény fia Lőrinc és a királyi jog	2
MATLA Gabriella – A „Siete Partidas”-kódex gyermekekre vonatkozó törvényei	2
TAKÓ Dalma – A Briand-Kellog-paktumhoz fűzött „megjegyzések”	49
FORRÁS	
Adalékok Bónis György jogtörténész professzor MTA doktori eljárásához – DOMANICZKY Endre	54
KÖNYVEKRŐL	
BUCSI Anikó – Ausztrália magyar szemmel. Domaniczky Endre könyvének jogtörténeti vonatkozásairól	2
SZABADFALVI József – A szuverenitás „joghistoriái szemléletű” vizsgálata	58
SZEMLE	
Konferencia a 16–18. századi Magyarország társadalmáról és jogéletéről – VISKOLCZ Noémi – SÁRY Pál	65
IN MEMORIAM	
Búcsú a kaukázusi jogszokáskutatások professzorától. Félix Hazmurzajevics Gutnov (1951–2020) – NAGY Janka Teodóra	2
HÍREK	65
E SZÁMUNK SZERZŐI	68

A címlapon:

X. (Bölcs) Alfonz szobra Madridban a *Biblioteca Nacional de España* épülete előtt
(José Alcoverro alkotása)

<https://patrimonioypaisaje.madrid.es/>

Jog

történeti szemle

Nemzetközi szerkesztőbizottság:

Dr. Wilhelm Brauner (Bécs), Dr. Izsák Lajos (a szerkesztőbizottság elnöke), Dr. Peeter Järvelaid (Tallinn), Dr. Günter Jerouschek (Jéna), Dr. Srdan Šarkić (Újvidék), Dr. Kurt Seelmann (Bázel), Dr. Erik Štenpien (Kassa), Dr. Martin Löhnig (Regensburg)

Szerkesztőség: Dr. Barna Attila, Dr. Béli Gábor, Dr. Homoki-Nagy Mária, Dr. Koncz Ibolya, Dr. Máthé Gábor, Dr. Mezey Barna, Dr. Révész T. Mihály, Dr. Stipta István, Dr. Szabó Béla, Dr. Szabó István

Főszerkesztő: Dr. Mezey Barna
Szerkesztő: Bódiné dr. Beliznai Kinga

A szerkesztőség címe: 1053 Budapest, Egyetem tér 1–3., II. em. 211. Tel./fax: 411-6518
ISSN 0237-7284

Kiadja a Debreceni Egyetem Jogtörténeti Tanszéke, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéke, a Károli Gáspár Református Egyetem Jogtörténeti–Jogelméleti Intézete, a Miskolci Egyetem Jogtörténeti Tanszéke, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Állam- és Közigazgatás-történeti Tanszéke, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jogtörténeti Tanszéke, a Pécsi Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszéke, a Széchenyi István Egyetem Jogtörténeti Tanszéke, a Szegei Tudományegyetem Magyar Jogtörténeti Tanszéke

Felelős kiadó: Dr. Mezey Barna
Kiadói munkálatok: Gondolat Kiadó

1. Bevezetés

A második világháború kitörése, valamint Magyarország hadba lépése előtt a hatályos jogrendet ismét fel kellett készíteni a megváltozott nemzetközi és belső helyzetre – hasonlóan ahhoz, ami történt az első világhégest megelőző években –, miután az újabb világháború iránti elkötelezettség Darányi Kálmán miniszterelnök 1938. március 5-én elmondott ún. győri beszédétől kezdve egyértelművé vált. Ebben egy öt évre szóló fegyverkezési programot hirdetett meg, amely végül 1941-ig tartott, amikor is április 11-én a magyar csapatok átlépték Jugoszlávia határát. Ausztriának az 1938. március 13-án történt zavartalan német megszállása („Anschluss”) ugyancsak láttatta, hogy Magyarország mennyire kiszolgáltatott lehet egy, a területi revíziót is felvető nemzetközi konfliktusban. Ez utóbbi az első bécsi döntéssel még az évben bekövetkezett. A véderő fejlesztése tehát nemcsak politikai szándék, hanem egyfajta létkérdés volt.² Darányi utódainak, Imrédy Bélának és gr. Teleki Pálnak – hol nyíltan, hol diplomáciailag palástolva – a folyamatos felkészülést kellett szem előtt tartaniuk, miáltal lépésről lépésre közelebb került az ország az újabb összeurópai háborúhoz. Ugyanakkor az éra két nagy külpolitikai stratégiája, Teleki és gr. Bethlen István a nyugati és az olasz orientáció célszerűségét sem vetette el a német kényszerpálya ellenére – amíg csak lehetett.³

A Magyar Királyi Igazságügyminisztérium megmaradt, de erősen töredékes iratai között több dokumentum utal ennek a folyamatnak az igazságügyi vetületére. Ezek közül mutatunk be három témakört.

Antal Tamás

A magyar igazságügyi jogalkotás felkészülése a második világháborúra (1938–1941)¹

2. A világháborús rendeletek revíziója

Elindult az a speciális deregulációs folyamat, amelyben 1937 novemberében a Honvédelmi Minisztérium felhívására az Igazságügyminisztériumnak át kellett tekintenie, hogy az első világháborúban kibocsátott s a *Háborúval kapcsolatos törvények és rendeletek gyűjteményébe* felvett igazságügyi tárgyú jogszabályok közül „a) melyek váltak tárgytalanokká; b) melyek olyanok, amelyeknek tárgya – új háború esetén – időszerűvé válnék, s ehhez képest a szóban lévő rendelet felújítására vagy pedig az abban foglalt tárgykörnek módosított – újabb – szabályozására lenne szükség; c) végül melyek azok a rendeletek, amelyeknek nyomban, a mozgósítás idejében [történő] kibocsátására volna szükség?” Az alábbi táblázat tartalmazta az így megvizsgált 34 darab jogszabályt:⁴

F.sz.	Tárgy	A rendelet		Megjegyzés
		kelte	száma	
1.	Az esküdtbírók működésének felfüggesztése egyes tv.székeknel.	1914. VII. 27.	5.487/1914. M.E.	Háb. rend. gyűjt. I. kötet 472. old.
2.	Egyes bűncselekményeknek az esküdtbírók hatásköréből a kir. tv.szék hatáskörébe utalása.	„	5.486/1914. M.E.	I. 473. old.
3.	A hadicikkre fel nem esketett tényleges szolgálatban álló kat. stb. egyéneknek a kat. bünt. tvkv. II. részében foglalt rendelkezések alá helyezése.	„	5.490/1914. M.E.	I. 473. old.
4.	Polgári egyéneknek katonai büntetőbíráskodás alá helyezése.	„	5.491/1914. M.E.	I. 475. old.
5.	A 4. f.sz. alatti rendelet kihirdetése.	„	12.003/1914. I.M.E.	„
6.	Az 5.735/1914. M.E. sz. rendelet 12. pontjában foglalt, fenti tárgyra vonatkozó rendelkezés kihirdetése.	1914. VIII. 1.	12.385/1914. I.M.E.	I. 485. old.
7.	A gyorsított bűnvádi eljárás szabályainak életbeléptetése.	1914. VII. 27.	5.488/1914. M.E.	I. 486. old.
8.	A gyorsított bűnvádi eljárás szabályai.	„	12.002/1914. I.M.E.	I. 489. old.
9.	Királyi kegyelem.	1913. V. 2.– 1914. X. 22.	(14.310/1914. H.M. stb.)	I. 502–525. (I.M., B.M. rend. is.)
16.	Az uzsora üldözéséről. Az esküdtképes férfiak 1916. évi névjegyzékének összeállításáról.	[1915. IV. 8.]	16.537/1915. I.M. 60.387/1915. I.M.	II. 1365. II. 1367.
18.	A Ktbt. alkalmazása hadifoglyokra.	1915. VIII. 11.	4.272/1915.M.E.	III. 1778.
19.	A gyorsított bűnvádi eljárás módosított és kiegészített szabályainak életbeléptetése, ill. megállapítása.	1915. VI. 17.	2.060/1915. M.E., ill. 9.550/1915. I.M.E.	III. 1779–1784.

F.sz.	Tárgy	A rendelet		Megjegyzés
		kelte	száma	
20.	(A hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekmények.) A közszállításokból való kizárást megállapító ítéletek közlése a K[ereskedelmi] M[iniszter]-rel.	1915. VII. 22.	11.412/1915. I.M.E.	III. 1799.
36.	A hazaárulók vagyonának zárlat alá vételéről.	1915. IX. 25.	3.512/1915. M.E.	III. 1861.
37.	A gyorsított bünvádi eljárás szabályainak módosítása és kiegészítése.	1915. XI. 4.	18.700/1915. I.M.E.	IV. 2530.
38.	A véderő ellen elkövetett bűncselekményekről kimutatás felterjesztése.	1915. XII. 17.	345.800/1915. H.M.	IV. 2531.
57.	Az árdragító visszaélésekről szóló törvény alá eső bűncselekmények eseteiben követendő eljárásról.	1916. I. 24.	1.000/1916. I.M.E.	IV. 2606.
58.	A gyorsított bünvádi eljárás rendes szabályai alá tartozó bűncselekmények körének kiterjesztéséről.	1916. X. 17.	3.470/1916. M.E.	V. 3628.
77.	A Német Birodalom katonai csapataihoz tartozó egyének ellen tett büntető feljelentésekről.	1916. VIII. 8.	2.528/1916. M.E.	V. 3679.
78.	A gyorsított rendőri büntetőeljárásról.	1917. V. 21.	1.805/1917. M.E.	VI. 4784.
79.	A katonai elítélteknek adott királyi kegyelemről.	1916. XII. 26.	26.188/H.M. eln.	VI. 4788.
116.	A hazaárulók vagyonának zárlat alá vételéről szóló 3.512/1915. M.E. számú rendelet kiegészítéséről.	1917. V. 20.	1.908/1917. M.E.	VI. 4915.
117.	A büntető eljárás során lefoglalt közszükségleti cikkek értékesítéséről.	1917. V. 15.	1.715/1917. M.E.	VI. 4917.
119.	A gyorsított bünvádi eljárás szabályainak újabb megállapításáról szóló rendelet életbeléptetéséről.	1917. VII. 30.	2.731/1917. M.E.	VII. 5731.
120.	A gyorsított bünvádi eljárás szabályainak újabb megállapításáról.	1917. VII. 30.	41.900/1917. I.M.	VII. 5736.
121.	Az 1917. évi augusztus hó 10-én kelt legfelsőbb elhatározással engedélyezett közkegyelemről.	1917. VIII. 14.	17.444/1917. B.M. eln.	VII. 5742.
130.	Kihágási ügyek tárgyalásának és az elzárásbüntetés végrehajtásának korlátozásáról.	1917. VII. 28.	8.368/1917. B.M. res.	VII. 5761.
150.	A sajtóról szóló 1914: XIV. tc. 61. §-ának módosításáról.	Kihirdetve: 1915. V. 29-én.	1915: V. tc.	II. 1086.
151.	A hazaárulók vagyoni felelősségéről.	Kihirdetve: 1915. VI. 17-én.	1915: XVIII. tc.	II. 1098.
152.	A hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekmények, különösen a hadiszállítások körül elkövetett visszaélések megtorlásáról.	Kihirdetve: 1915. VI. 17-én.	1915: XIX. tc.	II. 1090.
156.	Az árdragító visszaélésekről.	Kihirdetve: 1916. I. 24-én.	1916: IX. tc.	IV. 2076.
165.	A gyorsított bünvádi eljárás rendes szabályainak újabb megállapítása tárgyában.	-	41.900/1917. I.M.	L. Bpesti Közl. 1922. VII. 28. szám.
171.	A gyorsított bünvádi eljárás módosított és kiegészített szabályainak megállapítása tárgyában kibocsátott 9.550/1915. I.M.E. számú rendelet kiegészítése.	-	38.040/1919. I.M.E.	„
172.	A rögtönbíráskodás szabályainak ideiglenes módosítása.	-	42.031/1919. I.M.	„

A minisztérium 1/B. (Büntetőjogi és Közjogi Törvény-előkészítő) Ügyosztályának jelentése szerint az esküdtbíráskodásról szóló 1914. évi rendeletek (lásd a táblázat 1., 2. pontjai) által szabályozott jogkérdések akkor tárgytalannak voltak, hiszen az esküdtszékek felfüggesztését 1919-ben határozatlan időre meghosszabbító, még Huszár Károly átmeneti kormánya által kiadott jogszabály 1937-ben is hatályban állt; a laikus bíráskodás e formája nem tért vissza a magyar jogrendszerbe.⁵ A hadicikkekre fel nem esketett, de ténylegesen szolgálatban álló személyeknek a katonai büntetőjog alá helyezésétől (3. pont) azonban a jövőben is rendelkezni kellett azzal, hogy a jogi háttérrel

immár nem az 1912. évi törvények (XXXIII., LXIII. tc.), hanem az 1930. évi II. és III. tc.-ek (a Kbtv. és az azt életbe léptető törvény), valamint az akkor még tervezetben levő, a honvédelemről készülő – végül 1939-ben kihirdetett – törvénycikk szolgáltathatta. Az igazságügy-miniszteri rendeleteket e körben az újabb törvénycikkekre tekintettel kellett elkészíteni, csakúgy, mint az egyes polgári egyéneknek a katonai büntetőbíráskodás hatálya alá vonásával foglalkozókat is.⁶

A gyorsított (polgári) büntetőeljárás szabályainak (7–8. pontok) ismételt megalkotását a jelentés szükségtelennek találta – szemben az 1914. évi jogi állapottal⁷ –, mivel

az első világháború után elfogadott, a Bűnvádi perrendtartást érintő módosítások a „rendes” eljárás dinamikáját már úgy is eléggé felgyorsították: „az egyesbíráskodás körének kiterjesztése, a kifogási jog nagymértékben korlátozása, a perorvoslati jog megszorítása, illetőleg a kétfokú perorvoslat rendszerének térhódítása, a büntetőparancs intézményének – elvben – minden pénzbüntetéssel is megtorolható – járásbírói hatáskörbe tartozó – vétségre és kihágásra kiterjesztése: mind megannyi elvi jelentőségű egyszerűsítés, amely a mai »rendes« bűnvádi eljárást sokkal gyorsabbá teszi, mint amilyen volt a [világ]háborús »rendkívüli« büntető törvénykezési eljárás.” Az e ponthoz tartozó szövegérszt eredetileg fogalmazó tisztviselő ezután olyan megjegyzéseket fűzött a gondolatmenethez, amelyből egyértelműen kitetszik az aggodalma a jogbiztonság jövőbeni sorsával kapcsolatban, de e bekezdéseket utóbb ceruzával valaki – bizonyára az ügyosztályvezető – áthúzta. A rögtönbíráskodásra vonatkozó kitétel viszont megmaradt, ugyanis az volt az egyetlen olyan eljárástípus, amire valóban külön klauzulákkal kellett kitérni, de e célra a 9550/1915. évi I. M. E. sz. rendelet szabályai⁸ 1937-ben még hatályban álltak. Az újabb törvényeink a rögtönbíráskodás kiterjesztését szintén lehetővé tették,⁹ s a robbantószerkekkel elkövetett terrorcselekményekre a „közóhaj szerint” tervbe vett kiterjesztés is a jogalkotási napirenden volt. Az 1921. évi XXIX. tc. 13. §-a pedig általában felhatalmazást adott a kormánynak, miszerint abban az esetben, amikor a statárium törvényi feltételei beállnak, „a rögtönbíráskodási eljárási szabályok alkalmazását a gyorsított bűnvádi eljárás rendes szabályainak alkalmazásba vétele nélkül is elrendelhesse”.¹⁰

A háború esetére szóló közkegyelmi elhatározás (9. pont) és a végrehajtási rendeletének előkészítése a IV. ügyosztálynál már szintén folyamatban volt a honvédelmi miniszterrel egyetértésben. Az előterjesztő a következő mondatot írta hozzá: „a kibocsátásukra nyomban a mozgósítás elrendelése után lesz szükség”.¹¹ Az uzsora üldözéséről szóló, 1915-ben kiadott rendelet (16. pont) tárgyalanná vált az uzsoráról alkotott önálló törvény, az 1932. évi VI. tc. miatt. A nemzetközi békeértekezleteken elfogadott egyezmények becikkelyezéséről szóló 1913. évi XLIII. tc. 6. §-a értelmében „a hadifoglyok a fölöttük hatalmat gyakorló állam hadseregében hatályban lévő törvényeknek, szabályzatoknak és rendeleteknek vannak alávetve” (*Egyezmény a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól*). Ezek az első világháborúban jobbra az osztrák és magyar haderőre alkotott közösügyi szabályokat jelentették, azonban időközben a realunió megszűnt, és létrejött a magyar katonai büntető törvénykönyv (Kbtv.) – mindezekért a vonatkozó joganyagot (4272/1915. M. E. sz. rend.) alaposan át kellett dolgozni a Honvédelmi Minisztérium bevonásával.¹²

A közszállításokból való kizárások közlésére vonatkozó, a hazai iparfejlesztésről szóló 1907. évi III. tc.-en alapuló rendeletet (20. pont) változatlanul is meg lehetett tartani az ügyosztály jelentése szerint, mivel a kereskedelemügyi és az iparügyi miniszterek közti hatásköri megosztást tartalmazó 1935. évi VII. tc. a korábbi szabályozást e körben nem érintette. A hazaárulók vagyonának

zár alá vételéről kibocsátott rendelet (36. pont) szövegét ellenben módosítani kellett, mivel a jogszabályra háború esetén biztosan szükség lesz, azonban a büntetés-végrehajtási jogban bekövetkezett változások nem tették lehetővé az eredeti verzióban való fenntartását.¹³ A véderő ellen elkövetett cselekményekről szóló bűnvádi kimutatás készítésének módja (38. pont) ugyancsak új normákat igényelt. Az árdragító visszaélésekkel kapcsolatos 1916. évi eljárási szabályok (57. pont) pedig tárgytalanokká váltak, mivel az 1920. évi XV. tc. formájában ezekről új törvény és végrehajtási rendelet (5950/1920. M. E. sz. rend.) keletkezett, amelyek 1937-ben is hatályban voltak.¹⁴

A Németország csapataihoz tartozó egyének ellen tett feljelentések ügyében készült korábbi rendelettel (77. pont) összefüggésben a jelentés írója kissé naivan ezt a megjegyzést róta a papírra: „egyelőre nem lehet tudni: vajjon a jövő háborúban is a Német Birodalom csapataival fogunk-e együtt harcolni? Egyébiránt a 2528/16. M. E. sz. rendeletben foglalt elvek helytállóak, és szükség lehet ilyen tartalmú rendelt kibocsátására, amelyet a t[iszte]l IV. és t[iszte]l VII. ügyosztály kezdeményezhet.”¹⁵ A gyorsított rendőri büntetőeljárásnak 1917-ben keletkezett szabályai (78. pont) felől a belügyminiszter volt jogosult dönteni, de „tiszteletteljes nézetünk e tárgyban mégis az, hogy itten sem a régi gyorsított eljárás szabályainak felújítására van szükség, hanem inkább azt a lehetőséget kell kihasználni, hogy a II. Bn. [= Büntető novella, 1928: X. tc.] és Te. [= A törvénykezés egyszerűsítéséről, 1930: XXXIV. tc.] óta minden kihágási cselekmény pénzbüntetéssel torolható meg, és a megfelelő pénzbüntetés megállapítása büntetőparancsban is többnyire megtörténhetik” – fogalmazott a jelentő, majd hozzátette: „ha a rendőri büntető bírák ezt a törvényadta tág lehetőséget jól alkalmazzák, a tömegügyek elintézése, gyors befejezése és a kihágások megfelelő megtorlása külön »gyorsított« eljárás nélkül is sikeresen végbe mehet”. Összességében ugyanezt ajánlotta az elzárás büntetések számának mérséklése végett is (130. pont), mivel „a kisebb súlyú elzárásbüntetéseknek tömegesen és minden feltétel nélkül a háború végére elhalasztása: sem büntetőpolitikai, sem általános politikai, sem társadalomerkölcsi hatás szempontjából nem volna kívánatos”.¹⁶ Ide kapcsolódott még a büntetőeljárásban foglalatás alá vont közszükségleti cikkek értékesítése kérdése (117. pont), mivel az szintén a belügyminiszterrel együttműködve volt intézendő, egyébként az 1917. évi rendelet „lényegében változatlanul használhatónak” lát szott.¹⁷

Az ismertetett dokumentum 1938. január 31-én kelt pro forma Zöldy Miklós aláírásával, aki ekkor az Igazságügyminisztériumban alkalmazott ítélőtáblai bíró és egyetemi magántanár volt, majd az év decemberében két újabb betétívet csatoltak hozzá. Az elsőben a honvédelemről szóló törvényjavaslat országgyűlés elé terjesztésére tekintettel fogalmaztak meg kiegészítéseket. Az e javaslatból lett jogszabály, az 1939. évi II. tc. többek között hatályon kívül helyezte a kivételes hatalomról szóló 1912. évi LXI-II. tc.-et, és kiterjesztette a katonai büntetőjog alkalmazási körét azon polgári személyekre, akik a fegyveres erő mozgósított csapatainak kíséretéhez tartoztak, avagy akik

akár törvény, akár szerződés alapján katonai vezetés szerint teljesítettek valamilyen szolgálatot vagy munkát, úgyszintén a légvédelmi szolgálatra igénybe vett egyénekre is. A honvédelmi munkakötelezettséget ugyancsak szabályozta. „Alig képzelhető el tehát a jövő hadviselés idején olyan fel nem esketett tényleges katonai szolgálatban álló személy – ideértve a honvédelmi munkaszolgálatban állókat is –, akik a katonai büntető bíraskodás alól kiesnek”, ennél fogva a fenti táblázatos jegyzékben szereplő jogszabályok közül újabbak váltak részben vagy egészben tárgytalanokká; a 3. pont alatt említett például teljes mértékben. A rögtönbíraskodást – elvben – immár bármilyen büntett esetén el lehetett rendelni (1939. évi II. tc. 221. §), nem csak előre felsorolt büntettekkel szemben, így az ilyen tárgyú lajstromokra többé nem volt szükség. A sikeres hadviselés érdekében a jövőben nem kellett a jogszabályok hatályát kifejezetten a „mozgósítás”, „felriasztás” vagy „hadüzenet” tényéhez kötni. A hadifoglyok (túszok) továbbra is a honvédekre alkotott büntetőbíraskodás (1912. évi XXXIII. tc.) alá tartoztak. A hazaárulók vagyonának zár alá vételével kapcsolatban, bizonyos esetekben az elítélt egész vagyonáig terjedhető elégtétel nyújtására adott módot a honvédelmi törvény, aminek a részletszabályait végrehajtási rendeletben kellett kidolgozni. A sajtójogi normák szintén megváltoztak: a sajtórendészet feladatát a kivételes állapotban lényegében olyan keretűnek tervezték, mint amelyet a nem időszaki sajtótermékekre nézve békeidőkben az 1938. évi XVIII. tc. vonatkozó 2–3. §-ai megállapítottak, továbbá fokozottan tiltották nemcsak az engedély nélküli terjesztést, hanem az ilyen kinyomást, kiadást, behozatalt is.¹⁸

A kibővített jelentés végkonklúziójában a következő olvasható: „tiszteletteljes nézetünk az, hogy az itten szóban levő problémák túlnyomó részét, sőt ezen felül még egyéb problémákat is, a T [örvény = honvédelmi törvény] végrehajtása tárgyában kiadásra kerülő rendeletben kell majd szabályozni. Kivéve azokat, amelyek újabb szabályozására nincs szükség (ad 16., 57., 150., 151., 152., 156. pontok), vagy az olyanokat, amelyeknek belső államigazgatási vagy [igazságügyi] főfelügyeleti hatáskörben szabályozására lesz szükség (ad 9., 18., 20., 77., 78., 79., 117., 130. pontok). Az ügyiratot addig irattárba tehetjük, amíg a T [örvény] végrehajtása tárgyában szükséges rendelettervezet előkészítésére sor kerül. A bizalmas úton idejuttatott honvédelmi minisztériumi iratokat pedig – a t[isztelt] Elnöki osztályunk útján – vitéz dr. Hetessy Miklós százados hadbíró úr kezébe kellene visszajuttatni.”¹⁹

Hetessy az iratokat 1939. április 3-án vette át, míg a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott törvények, valamint a kivételes hatalom meghosszabbításáról és kiterjesztéséről szóló törvényi rendelkezések alapján kibocsátott vagy fenntartott, illetve a hatályon kívül helyezett rendeletek jegyzékeit az év szeptember 8-án hirdették ki.²⁰

3. A minisztérium tevékenysége 1939-ben

Teleki Pál másodszer történt miniszterelnöki kinevezése után a kormány tevékenységéről rendszeresen készültek politikai s propagandisztikus célokat egyaránt szolgáló összeállítások, az országgyűlés előtti éves beszámolókon kívül is.²¹ A Miniszterelnökség sajtóosztályának vezetője, Szudy Elemér 1939. augusztus 12-én a következő sürgős átiratot intézte Tasnádi Nagy András igazságügy-miniszterhez: „a Miniszterelnök úr Önagyméltósága utasítására a lehető legrövidebb időn belül sajtó alá kerül a kormányának eddig elért eredményeit ismertető füzet. Mivel ennek a munkának a megjelentetése rövid határidőhöz van kötve, és a munka kívánt célját csak abban az esetben fogja elérni, ha abban a kormányzat minden elért eredménye, a legkisebb intézkedéstől a legnagyobb törvényalkotásig együtvé foglalatik, tisztelettel arra kérék, méltóztass elrendelni [összefoglalni], hogy a magas gondozásodra bízott tárca keretén belül gróf Teleki Pál miniszterelnök úr kormányzata idején milyen elért eredmények mutathatók fel.” A beszámólót augusztus 21-ig kellett a sajtóosztályhoz elküldeni.²²

Az Igazságügyminisztérium 1939. február 17. és augusztus 17. közti működéséről készült részletes dokumentumból különleges bepillantás nyerhető az igazságügyi kormányzatnak a világháború kitörése előtti hónapokban végzett tevékenységébe. Az egyes ügyosztályok külön-külön készítettek beszámolókat, amelyekből végül az elnöki osztályon összeállították a teljes jelentést.²³

A miniszterelnök és az igazságügy-miniszter együtt nyújtotta be a zsidók gazdasági és közeleti térfoglalása korlátozásának tárgyában alkotott 1939. évi IV. tc.-et, amit a második zsidótörvényként szokás hivatkozni a történeti szakirodalomban.²⁴ A további, még tárgyalás alatt álló javaslatok az árurészlet ügylet egyes kérdéseinek szabályozásáról, valamint a fizetési eszközökkel, külföldi követelésekkel és vagyontárgyak külföldre vitelével elkövetett visszaélések hatályosabb megtorlásáról szóló törvényjavaslatok voltak, amelyeket később az 1939. évi XII. és XIV. tc.-ekként hirdettek ki. Előkészítés alatt állt három önálló igazságügyi törvénytervezet a következő tárgykörökben: a sajtótörvény novellája, a bűnvádi perrendtartás módosítása és a részvényjog reformja, de ezekből abban az évben nem lettek jogszabályok. Más minisztériumokkal együttműködve is folytak előmunkálatok; az Igazságügyminisztérium csaknem minden tervezet kidolgozásában részt vett, a fontosabbakat a következőképpen képezték: a honvédelemről szóló törvény (1939. évi II. tc.), a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai területeknek az országgal való egyesítéséről szóló törvény (1939. évi VI. tc.), a Horthy Miklós Nemzeti Repülő Alap létrehozásáról szóló törvény (1939. évi X. tc.), valamint az 1879. évi L. tc., az állampolgársági törvény kiegészítése és módosítása tárgyában benyújtott és a képviselőház által addigra elfogadott javaslat. A kereskedés képesítéshez kötését, a kereskedők személyzetét, a kereskedelmi testületeket s ezek központjait, továbbá a mezőgazdasági legkisebb munkabérek meghatározását célzó tervezetek is e körbe tartoztak.²⁵

A Csehszlovákiával kötendő következő *nemzetközi szerződések* tárgyalásában vett részt az Igazságügy-minisztérium: a büntetőbíróóságok hatáskörének a felvidéki területek visszacsatolásával kapcsolatos szabályozása ügyében létrejött megállapodás; a felvidéki területekkel kapcsolatos határegyezmény; az állampolgárok vagyoni viszonyainak rendezése; a kereskedelmi, határforgalmi, vámsegélynyújtási egyezmény átdolgozása és törvénybe iktatásának előkészítése; a nemzeti kisebbségek kérdésének rendezése; végül a soron kívüli elintézését igénylő polgári és bűnügyi iratok megküldése tárgyában kötött kétoldalú megállapodás. Csehszlovákia 1939 elején történt német megszállása és felosztása után a Cseh–Morva Védnökséggel konkludált egyezmények tárgyai az alábbiak voltak: közigazgatási és bírósági iratok kicserélése; a bírói letétek kiszolgáltatása; a tartozások és követelések rendezése; a visszacsatolt területen lévő csehszlovák államvagyoni kérdései; míg a Szlovákiával kötött kontraktus a büntetésüket töltő magyar állampolgárok, továbbá a javítónvelés alatt álló fiatalok átvételéről szólt. Görögországgal a polgári jogsegélyegyezmény, Jugoszláviával a légivonal-megállapodás, valamint a Tökölyanum, Angelineum és a Julián iskolák²⁶ vagyoni kérdéseinek tárgyában létrejött megállapodásokban vett részt a minisztérium, Lengyelországgal kapcsolatban pedig az átmeneti és csatlakozó vasúti forgalom közös határpályaudvarokon történő bonyolítása végett működött közre. Szintén részt vett az Olaszországgal és Romániával kialakított légivonal-megállapodások megkötésében, az utóbbival a gyámpénztárak értékeinek és a gyámhatóságok vagyonának kiszolgáltatásával kapcsolatos államközi szerződések létrehozásában is, míg a Harmadik Birodalommal összefüggésben a hullaszállítási megállapodás, az Ausztriának Németországhoz történt csatlolásával felmerült jogkérdések tisztázása, a polgári jogsegélytervezet, a határforgalmi és vámjogsegély-tervezet, a hitelesítési és konzuli egyezménytervezetek előkészítése, a volt Csehszlovák Köztársaság területének felosztásával felmerült különböző kérdések, végül a német nemzetiségű felvidéki és kárpátaljai lakosok állampolgárságának tárgyában alkotandó megállapodások ügyeiben járt el.²⁷

Az igazságügy területein az alábbi *általános* tárgyú *miniszeri rendeleteket* bocsátották ki a vizsgált hónapok-

ban: Pestszenterzsébeten és Putnokon egy-egy új királyi közjegyzői állás rendszeresítése,²⁸ az ügyvédi rendtartás végrehajtási rendeletének értelmezése, az ügyvédi kamarák ügyforgalmi és tevékenységi kimutatásainak elkészítése, valamint a második zsidótörvény ügyvédségre irányuló végrehajtásának részletezése,²⁹ az egyes honvédelmi szolgáltatásoknak béke idején való igénybe vételével kapcsolatos kártérítési igények szabályozása,³⁰ a büntetőeljárásban hozott határozatoknak más hatóságokkal történő közlése, illetve a rögtönbíráskodás korlátozása,³¹ a rendkívüli fegyvergyakorlatra bevonult személyek magánjogi kötelezettségeinek módosítása, a hites könyvvizsgálói, valamint az egységes bírói és ügyvédi szakvizsgára bocsátás feltételeinek újabb kiegészítése, az ügyvédi kamarai díjak és járulékok fizetése, a sajtókamara felállításának és szervezetének megállapítása.³²

A speciális tárgykörökben aktív rendeletalkotás folyt többek között a visszacsatolt felvidéki területek és Kárpátalja vonatkozásában szükséges igazságügyi kérdésekről (bíróisági szervezet és ügyvitel, közjegyzők, ügyvédek, személyi és családjog, ingatlanjog, telekkönyv, szerzői jog, bérleti és haszonbérleti jogviszony, munka- és szolgálati jogviszony, a magyar magánjog hatályának kiterjesztése, hiteljog, polgári peres és nemperes eljárások, az uzsora és a tisztességtelen gazdasági verseny tilalma, külföldi követelések érvényesítése, büntető anyagi és eljárásjog, földmérői jogositvány).³³ Ugyancsak zajlottak a honvédelemről szóló 1939. évi II. tc. végrehajtását és a háború esetén szükséges kivételes intézkedéseket tárgyzó, továbbá a zsidók gazdasági térfoglalásáról szóló 1939. évi IV. tc. végrehajtásával kapcsolatos rendeletek munkálatai, akárcsak a tagosítási és egyéb birtokrendezési ügyekben kötendő eljárás szabályainak és a kivételes telekkönyvi eljárások egységes szabályairól alkotott 1938. évi XI. tc. végrehajtási rendelkezéseinek megállapítása, valamint a helyettes ügyvédek gyám- és nyugdíjpénztári tagságáról szóló normák előkészítése.³⁴

A más minisztériumokkal való *együttműködés keretében* elsősorban a felvidéki és a kárpátaljai területek integrációjával összefüggő munkák folytak 1939 februárja és augusztusa között: a földbirtokrendezés és annak felülvizsgálata, a gazdatartozások érvényesítése és

Teleki Pál szobra Szegeden

rendezése, a fizetési forgalom szabályozása, a honvéd igazságügyi hatóságok kiadmányainak kézbesítése, az 1936. évi XIII. tc.-kel kihirdetett magyar–brit polgári jogsegélyegyezmény területi hatályának kiterjesztése, a magyar közszolgálati állások szervezése és betöltése, a biztosító tevékenységet folytató magánvállalatok állami felügyelete, az állampolgársági kérdések szabályozása, a hegyközségekre és a szőlőgazdálkodásra vonatkozó jogszabályok végrehajtása, a csehszlovák földbirtok-politika alapján lefoglalt ingatlanokból történt tulajdonszerzések és mezőgazdasági szervezeti tagságok bejelentése, a szállítóeszközöknek a honvédség részére történő ideiglenes igénybevétele, valamint az országgyűlési képviselők választása szabályainak rendezése és a zsidók országgyűlési választójogának igazolása szerepelt a jelentés lapjain. Ezek mellett eljárt az Igazságügyminisztérium olyan rendeletek kibocsátásában is, amelyek az Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Önkéntes Nemzeti Munkaszolgálatának szervezeti kereteivel, a második zsidótörvénynek az orvoskamari tagsággal kapcsolatos végrehajtásával, a birtoktagosítási becslési utasítással, a felvidéki vállalkozók társadalombiztosítási köztartozásaival, a kivitelre szánt barack és csemegeszőlő állami ellenőrző jeggyel történő ellátásával, a vadászati tilalmi idővel, a légvédelmi riasztó szolgálat és a légtalmai elsötétítő szolgálat megszervezésével, a keményítőtermékek előállításának korlátozásával, a vadászati jog gyakorlásával, valamint a Nemzeti Önálló Alappal foglalkoztak.³⁵ Folyamatban volt továbbá különböző rendeletek kidolgozása a részvénytársaságok és szövetkezetek közgyűléseinek, illetve a korlátolt felelősségű társaságok taggyűléseinek megtartásáról s az éves mérlegkészítésről, a társadalombiztosítás rendezéséről, az új anyakönyvi hatósági utasításról, a honvédelmi munkakötelezettségről, az öntözőgazdálkodás előmozdításáról, a telepítéssel kapcsolatos felmérések műszaki feladatairól, a tagosítási előmunkálatokról, az osztatlan közös erdők és legelők egyénienkénti felosztásáról készített műszaki munkák felülvizsgálatáról, valamint a vasutak és csatornák felméréséhez szükséges utasításról.³⁶

Az igazságügyi kormányzat részéről az alábbi „intézkedések” történtek: előkészítették a magyar jogi néphagyományok részletes adatainak összegyűjtését, befejezték és sajtó alá rendezték a Magyarország Magánjogi Törvénykönyvéről szóló 1928. évi javaslatnak német nyelvű fordítását, megtörtént a visszacsatolt területeken lévő igazságügyi és büntetés-végrehajtási hatóságoknak személyzettel való végleges vagy ideiglenes ellátása, a működésük elindításához szükséges intézkedések megtétele. Újra rendszerítették a közjegyzői állásokat Huszton (Máramaros vm.), Ilosván (Bereg vm.), Nagyszőlösön (Ugocea vm.) és Técsön (Máramaros vm.), míg Nagybereznán (Ung vm.), Rahón (Máramaros vm.) és Szobráncon (Ung vm.) újakat létesítettek. Megszervezték a kassai királyi közjegyzői kamarát, az ottani ügyvédi kamara területi illetékességét pedig kiterjesztették Kárpátaljára is. A bírák és királyi ügyészek állásai közül országosan ötvenet átalakítottak az eggyel magasabb fizetési csoportbeli állásra. A hitbizományok reformja keretében mintegy ezer katasztrális hold területet oldottak fel a kötöttség alól, és további hatezer

hold feloldása volt folyamatban. A visszatért részekben a közigazgatás és a gazdaság újjászervezése ügyében is oldottak meg jogi kérdéseket, megtették a magyar–szlovák iratcserehez szükséges előkészületeket, körrendeletet intéztek a telekkönyvi hatóságokhoz az ingatlan eldarabolási vázrajzok műszaki felülvizsgálatával kapcsolatban, nagyobb tatarozási és helyreállítási munkákat végeztek egyes bírósági épületeken, illetve kellő felszereléssel látták el azokat, a szlovák igazságügy-miniszterrel megállapodás született mintegy száznyolcvan rab és fogvatartott fiatalok átvételéről; közben ténylegesen megalakult a kassai és a komáromi ügyvédi kamara, így döntés történt a felvidéki ügyvédek s jelöltjeik megfelelő kamarai névjegyzékbe való felvételéről is. Végrehajtották az addig fiúk számára fenntartott székesfehérvári javító-nevelő intézet megszüntetését, a személyzete és növendékei Kassára kerültek, míg a helyére a lányokat befogadó, hasonló célú ceglédi intézet költözött. A fiatalok fiúk nyíregyházi országos fogházát pedig Ceglédre telepítették át az évek óta fennálló zsúfoltság költségkímélő felszámolása érdekében.³⁷

4. A katonai büntetőjog a második világháború előestéjén

Az új katonai büntető törvénykönyv hatályba léptetéséről szóló 1930. évi III. tc. 50. §-a felhatalmazást adott a kormánynak és a honvédelmi miniszternek végrehajtási jogszabályok kibocsátására. Ezek alapján többször: 1936-ból és 1940-ből is szerepelnek ügydarabok az Igazságügyminisztérium iratai között, amelyek az időközben kidolgozott renDELETErvezetek jogi véleményezését tartalmazzák. 1935-ben készült tervezet a Honvédelmi Minisztériumban a hadra kelt seregek tagjaira vonatkozó büntetőeljárás gyorsítása és egyszerűsítése, ezen kívül egy szolgálati kézikönyv tárgyában *A katonai bünvádi eljárásra vonatkozó rendelkezések háború idejére* címmel. Az utóbbi a „gyakorlati ember” részére szóló ismereteket foglalta volna össze iratmintákkal és egyéb útmutatásokkal. A harmadik pedig egy legfelsőbb (kormányzói) elhatározás tervezete volt az illetékes parancsnokoknak a kiszabott büntetés kegyelemből elengedése és enyhítése jogával való felruházásáról.³⁸

Az elsőként említett renDELETErvezet az alábbiakat foglalta magában:

1. § a fegyelmi megtorlás lehetőségének kiterjesztéséről;
2. § a haditörvényszék megalakításának szabályairól;
3. § az illetékes parancsnokok felhatalmazása az aljuk beosztott igazságügyi szervek egyes eljárási cselekmények elvégzésére történő feljogosításáról;
4. § az ügyáttétel mellőzéséről akkor, ha a parancsnok magát az adott ügyben illetéketlennek tartotta [szemben az 1930. évi II. tc. (Kbtv.) 139. §-ával];
5. § arról, hogy az 1912. évi XXXIII. tc. (Kbp.) 467. §-ába foglalt egyes intézkedéseket³⁹ az eljárásban résztvevő hadbíró bocsátja ki a parancsnok helyett;

6. § a főtárgyalás határidejének rövidítéséről;

7. § a nyomozó eljárás és a büntető indítvány mellőzéséről a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930. évi XXXIV. tc.-ben foglaltakhoz hasonlóan;

8. § az eljárásnak az egyes vádlottak tekintetében történő elkülönítéséről;

9. § csekélyebb súlyú bűncselekményeknél az ítékezés mellőzéséről;

10. § annak megengedéséről, hogy a haditörvényszék fegyelmi intézkedés végett az illetékes parancsnoknak engedhesse át az eljárást;

11. § a főtárgyalási jegyzőkönyv mellőzéséről és az ítélet formai egyszerűsítéséről;

12. § arról, miszerint nem kötelező az ítélet megerősítésére vonatkozó elhatározás előtt, hogy az illetékes parancsnok mindig jogi véleményt szerezzen be;

13–14. §§ a botbüntetés alkalmazásáról.⁴⁰

Az igazságügy-miniszter részletes véleményt küldött a tervezetekről. Sajnos maguk az eredetiek nincsenek meg, csak az említett véleményekből tudunk a tartalmukra következtetni, valamint a 2750/1941. M. E. számú kormányrendeletből, mivel ebben a tárgykörben 1935-ben s a következő években végül nem bocsátott ki sem a minisztertanács, sem a szóban lévő két minisztérium önálló jogforrást.⁴¹ A hivatkozott rendelet viszont tartalmilag pontosan a hat évvel korábban írtak szerint fogalmazta meg a szükséges intézkedéseket a botbüntetés kivételével, szó szerint tartalmazva az ajánlott javításokat is, tehát addig – a Jugoszlávia elleni hadba lépésig – az ügyirat és a levélváltás az irattárakban feküdt.

A módosító javaslatok közül a botbüntetésre vonatkozót emeljük ki. A még Lázár Andor idején készült igazságügy-miniszteri válaszirat a botbüntetés újbóli bevezetését tudomásul vette, csak a végrehajthatatlanság esetére vonatkozó átváltoztatást ajánlotta másként formulálni: „a 13. § negyedik bekezdésének utolsó mondatát világosabban és szabatosabban a következőképpen kellene szövegezni: »Kötél általi halálbüntetés helyett kiszabott botbüntetés esetében egy-egy botütés helyébe négy hónaptól hat hónapig, agyonlövés általi halálbüntetés helyett kiszabott botbüntetés esetében pedig két hónaptól négy hónapig terjedhető szabadságvesztésbüntetést kell megállapítani. Fegyházra az átváltoztatás csak akkor történhetik, ha a cselekményt a törvény rögtönítelő eljárás esetén kívül fegyházzal vagy oly halálbüntetéssel sújtja, amely fegyházra változtatható át; minden más esetben börtönbüntetést kell alkalmazni«”. Ugyanígy kellett volna átszövegezni a fent említett kézikönyv vonatkozó részét is.⁴²

Az Igazságügyminisztérium 1936 márciusában nyugtázta, miszerint a Honvédelmi Minisztérium a módosításokat kevés kivétellel elfogadta, majd az év júniusában „Horváth őméltósága” (Horváth Dániel osztályvezető) utasítására az egész anyag az irattárba került. A katonai büntetőbíráskodással kapcsolatos, háború idejére vonatkozó jogszabályok megvitatása csak 1940-ben folytatódott, amikor augusztus 27-én egy újabb tárcaközi értekezlet tartottak, melyen Radocsay László igazságügy-minisztert felsővezetői szinten Antal István államtitkár, Vladár Gábor ügyosztályvezető (mindketten későbbi igazság-

ügy-miniszterek⁴³) és Szabóky Jenő miniszteri titkár képviselte, míg a honvédelmi miniszter nevében Ambrózy Árpád és Schultheisz Emil⁴⁴ hadbírók vettek részt.

Először a háború idejére szóló különleges büntetőjogi rendelkezések kezdő napjáról és a területi alkalmazásukról állapotok meg, majd a polgári személyeknek a honvéd büntetőbíráskodás alá helyezéséről készített tervezet következett, végül pedig a „hadrakelt seregbeli” büntető-eljárás gyorsításáról és az ilyen eljárásban alkalmazható büntetésekről szóló rendelet szövegezése képezte az egyeztetés tárgyát. Az utóbbival kapcsolatban adódott egy érdekes felvetés, ugyanis a Honvédelmi Minisztérium által előkészített tervezet továbbra is tartalmazta a botbüntetést mint lehetséges szankciót. Az igazságügyi tárcának – szemben a korábbi álláspontjával – ezzel összefüggésben most törvényességi aggályai akadtak: a katonai büntető törvénykönyv hatályba léptetéséről szóló 1930. évi III. tc. fent említett 50. §-a ugyan kimondta, miszerint a minisztérium a rögtönítelő eljárásban halálbüntetés helyett, enyhítésképpen alkalmazható büntetési nemeket és tételeket állapíthatott meg, de e felhatalmazás helyes értelmezése szerint mindez csak a magyar büntetőjogban egyébként „ismeretes” büntetési nemekre vonatkozhatott.⁴⁵

Az 1871. évi LII. tc. a feudális jogban gyakori testi büntetéseket általában megszüntette, így a botbüntetés a Csemegi-kódexbe már be sem került, s egyébként az 1855-ben hatályba lépett osztrák katonai büntetőtörvény (*Militär-Strafgesetz*)⁴⁶ – ami idejétmúltsága ellenére Magyarországon 1931-ig volt alkalmazásban – sem tartalmazta. Azonban anakronisztikus módon 1920-ban mégis visszatért *vesszőbüntetés* formájában az árdragítások ellen alkotott 1920. évi XV. tc.-ben. E rendelkezést az erkölcsi-ség és a személyiség hatékonyabb védelméről szóló 1920. évi XXVI. tc. két hónappal később hatályon kívül helyezte, viszont felvette a szankciók közé a botbüntetést a szemérem, az emberi élet és a közegészség elleni deliktumok, valamint egy sor vagyoni és a gazdasági élet tisztasága elleni bűncselekmény vonatkozásban (ideértve a jogszerűtlen árdragítást is). A botütések száma felnőtre tíznél, fiatalokúra ötnél kevesebb és huszonötnél több nem lehetett. Ha a botbüntetés – tekintettel az éltelt egészségi állapotára – egészben vagy részben nem volt végrehajtható, helyébe a büntető törvénykönyv (1878. évi V. tc., 1908. évi XXXVI. tc.) korlátai között szabadságvesztés-büntetés lépett. Egy-egy botütés helyébe három naptól egy hónapig terjedő szabadságvesztést kellett megállapítani. Ugyanakkor a botbüntetés alkalmazhatósága a törvény hatályba lépte után egy évvel – kifejezetten a jogszabály rendelkezése folytán (9. §) – meg is szűnt.

Az 1940. évi miniszteri értekezleten az igazságügyi tárca képviselői hangsúlyozták, hogy a botbüntetés a modern büntetőjogban más országokban sem szerepelt, mert „a velünk baráti viszonyban álló nagyhatalmak: Németországnak és Olaszországnak nemzeti szocialista, illetőleg fascista életszemlélete a tekintély elvének alapulvétele mellett az emberi méltóság elismerésén és a nagytömegek emberi öntudatának és önértetének kifejlesztésén és megerősítésén nyugszik”. A testi jellegű, megszégyenítő büntetéseknél a hazai jogrendszerbe történő újbóli felvé-

tele az emberi méltóságot súlyosan sértette volna, mivel az alkalmazása a szökés vagy önkényes eltávozás egyébként halálbüntetéssel(!) sújtott egyes eseteiben kötelező volt a tervezet szerint. A súlyossági fokok vonatkozásában is ellentmondásosnak ítélte az Igazságügyminisztérium a botbüntetést, mert nehezen lehetett beilleszteni az egyéb szankciók közé⁴⁷ (például végrehajthatatlanság esetén komoly fegyház- vagy börtönbüntetésre kellett volna átváltoztatni). Az ország nemzetközi megítélését szintén féltették, mondván, a szomszédos államok ellenpropaganda céljára használhatják fel e büntetés bevezetését, továbbá funkcionálisan is célszerűtlennek látták, hiszen az ekként szankcionált személyektől aligha várható el később a hű szolgálát.⁴⁸

Így végül a harmadik tervezetből egy rövidebb jogszabály lett a botozásra vonatkozó szakaszok nélkül.⁴⁹ Hogy mennyire nem volt egyértelmű a helyzet, jól mutatja, miszerint a vita feloldásaként a végső döntést a minisztertanács hozta meg. A jogszabály csak 1941. április 12-én lépett hatályba, akkor az ország egész területén, majd május 26-tól az alkalmazhatóságát a mozgósított seregtestekre és a katonai közigazgatás alatt álló területekre korlátozták.⁵⁰ A katonai büntetőbíráskodás körében a további eljárásra az 1912. évi XXXIII. tc.-ben kihirdetett honvédségi bűnvádi perrendtartás volt irányadó, valamint a szóban lévő kormányrendeletet módosító⁵¹ és egyéb rendeletek.

ANTAL, TAMÁS

Die Vorbereitung der ungarischen Justizgesetzgebung auf den Zweiten Weltkrieg. 1938–1941

(Zusammenfassung)

Der Autor des Aufsatzes stellt uns die Tätigkeit des Justizministeriums vor dem Eintritt in den zweiten Weltkrieg anhand der im Ungarischen Nationalarchiv archivierten fragmentarischen Schriften vor. Drei Themenbereiche werden betont: die vorherigen Umstände des Erlasses von Ministerialverordnungen im Krieg, die Gesetzgebung zu Beginn der zweiten Amtszeit des Ministerpräsidenten

5. Záró megjegyzések

A magyar királyi igazságügyminisztériumi levéltár ugyan 1956-ban nagyrészt megsemmisült, azok az iratok azonban, amelyek megmaradtak, segítenek az utókornak megismerni annak a tevékenységnek a kereteit, amely ebben a minisztériumban folyt a polgári kor évtizedeiben.⁵² A tűzvészt túlélő iratanyagok annak köszönhetik a megmenekülésüket, hogy a szabadságharc alatt nem a rendes őrzési egységeikben voltak elhelyezve, hanem előzőleg onnan – különböző okokból – kiemelték őket.

A fent bemutatott dokumentumokból így is látható, hogy a háborúra való felkészülés nem csupán a Honvédelmi Minisztérium és a szoros értelemben vett hadvezetés feladat volt, hanem abban a többi közigazgatási ágazat is kivette részét. A háborús jogalkotás eredményei történelmi távlatból természetesen különböző megítélés alá esnek, ugyanakkor a maguk korában széles körű kihívás elé állították a szakminisztériumok tisztviselőit, különösen az igazságügyéit, akik még ebben a szélsőséges helyzetben is törekedtek a magyar alkotmányos értékek valószínűleg mentésére – legalábbis az 1938 és 1941 áprilisa közötti időszakban.

Pál Teleki sowie die Änderungen einzelner Passagen des *Militär-Strafgesetzbuchs* (1930). Die vielfältige Tätigkeit des Ministeriums diente nicht nur den Kriegsinteressen oder der Vollstreckung der Judengesetze, sondern strebte mehrmals auch nach der Wahrung der ungarischen verfassungsmäßigen Werte.

Jegyzetek

¹ A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

² PÖLÖSKEI Ferenc – GERGELY Jenő – IZSÁK Lajos (szerk.): *Magyarország története, 1918–1990*. Budapest, 1995. Korona Kiadó, 121–122. p. (A hivatkozott fejezet Gergely Jenő munkája.); KAPOSZT Zoltán: *Magyarország gazdaságtörténete 1700–2000*. Budapest–Pécs, 2002. Dialóg Campus, 317–320. p.

³ ROMSICS Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz*. Budapest, 2019. Helikon, 484–486. p.; ABLONCZY Balázs: *Teleki Pál*. Budapest, 2005. Osiris Kiadó, 385–401, 425–476. p.

⁴ *Az igazságszolgáltatás körébe tartozó háborús rendelkezések*. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) K578 Bi. 1197/1. A táblázatot szöveghűen közöljük.

⁵ *Jelentés*, ad 1–2. pontok. MNL OL K578 Bi. 1197/1.; A magyar kormány 1919. évi 6.898. M. E. számú rendelete az esküdtbírók működésének ideiglenes felfüggesztéséről. In *Magyarországi Rendeletek Tára 1919*. Budapest, 1919. M. Kir. Belügyminisztérium, 967–968. p.; BADÓ Attila: *Az igazságszolgáltató hatalom függetlensége és a tisztességes eljárás*. A Pólay Elemér Alapítvány könyvtára 47. Szeged, 2013. Iurisperitus Bt. 145–146. p.; Uő: *A bírói függetlenség egyes garanciális elemeinek összehasonlító vizsgálata*. A Pólay Elemér Alapítvány könyvtára 79. Szeged, 2020. Iurisperitus Kiadó, 116. p.

⁶ *Jelentés*, ad 3–6. pontok. MNL OL K578 Bi. 1197/1.

⁷ Részletesen lásd ANTAL Tamás: A büntetőeljárás jogszabályi forrásai Magyarországon a polgári korban. *Jogtudományi Közöny*, 2016. 12. sz. 611–618. p.; Uő: A Szegedi Királyi Ítéltábla története 1914 és 1921 között. In *Fejezetek a Szegedi Ítéltábla történetéből II. Bíróságtörténeti könyvek*. Budapest–Szeged, 2015. Országos Bírósági Hivatal – Szegedi Ítéltábla, 113–134. p.

- ⁸ A m. kir. igazságügyminiszter 1915. évi 9.550. I. M. E. sz. rendelete a gyorsított bünvádi eljárás módosított és kiegészített szabályainak megállapításáról (25–45. §). In *Magyarországi Rendeletek Tára 1915*. Budapest, 1915. Magyar Királyi Belügyminisztérium, 956–971. p.
- ⁹ 1920. évi XXXVIII. tc. 1. §, 1921. évi III. tc. 13. §, 1921. évi XXIX. tc. 13. §, 1922. évi XVII. tc. 6. §, 1930. évi II. tc. 4. §, 1931. évi XVI. tc. 61. §.
- ¹⁰ *Jelentés*, ad 7., 8. pont, továbbá ad 19., 37., 58., 119., 120., 165., 171., 172. pontok. MNL OL K578 Bi. 1197/1.
- ¹¹ *Jelentés*, ad 9., 79., 121. pontok. MNL OL K578 Bi. 1197/1., valamint MNL OL K578 Bi. 1166/1. (ebben a mappában ma már nincsenek iratok).
- ¹² *Jelentés*, ad 16., 18. pontok. MNL OL K578 Bi. 1197/1.
- ¹³ *Jelentés*, ad 20., 36., 116. pontok. Uo.
- ¹⁴ *Jelentés*, ad 38., 57. pontok. Uo. Az árdragító visszaélésekről lásd VARGA NORBERT: *A kartellfelügyelet bevezetése Magyarországon. Az 1931. XX. tc. kodifikációja és gyakorlata*. A Pólay Elemér Alapítvány könyvtára 83. Szeged, 2020. Iurisperitus Kiadó, 15–33. p.
- ¹⁵ *Jelentés*, ad 77. pont. MNL OL K578 Bi. 1197/1.
- ¹⁶ *Jelentés*, ad 78., 130. pontok. Uo.
- ¹⁷ *Jelentés*, ad 117. pont. Uo.
- ¹⁸ *Jelentés*, IV. betétív. Uo.
- ¹⁹ *Jelentés*, V. betétív. Uo.
- ²⁰ A m. kir. minisztériumnak 8.270/1939. M. E. számú rendelete a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott törvények, valamint a kivételes hatalom meghosszabbításáról és kiterjesztéséről szóló törvényi rendelkezések alapján kibocsátott, illetőleg fenntartott rendeletek közzététele tárgyában. *Igazságügyi Közlöny*, 1939. 7. sz. 257–304. p. Lásd még a m. kir. minisztérium 1939. évi 8.100. M. E. számú rendeletét a háború idejére, vagy az országot közvetlenül fenyegető háborús veszély esetére megállapított kivételes hatalom hatályba lépéséről. In *Magyarországi Rendeletek Tára 1939*. Budapest, 1939. Magyar Kir. Belügyminisztérium, 1266–1267. p.
- ²¹ A Nemzetpolitikai Szolgálat kifejezetten e célból jött létre 1940-ben (lásd MNL OL K577 L8. 1940. cs., 44.068. sz. iratok), amely egy propagandakiadvány-sorozatot indított el 1941-ben *Országépítés* címmel a hazai viszonyok minél kedvezőbb színben való feltüntetésére érdekében.
- ²² *A Miniszterelnökség 7650/M. E. III. számú irata*. MNL OL K578 Bi. 1240.
- ²³ „Az igazságügyi tárcának [...] 1939. év február hó 17. napjától az 1939. év augusztus hó 17. napjáig kifejtett működése” című dokumentum. MNL OL K578 Bi. 1240.
- ²⁴ SCHWEITZER Gábor: „Búcsú a magyar zsidó bíraktól”. Az 1939. évi IV. tc. és ami utána következett. In KOVÁCS M. Mária (szerk.): *Kései főhajtás. A holokauszt jogász áldozatai*. Budapest, 2016. Magyar Közöny Lap- és Könyvkiadó, 69–83. p.; VÉRTES Róbert (szerk.): *Magyarországi zsidótörvények és rendeletek 1938–1945*. Budapest, 1997. Polgár Kiadó, 44–140. p.
- ²⁵ „Az igazságügyi tárcának [...] 1939. év február hó 17. napjától az 1939. év augusztus hó 17. napjáig kifejtett működése” című dokumentum, 1–2. p. MNL OL K578 Bi. 1240.
- ²⁶ A Tökölyanum a Tököly-Popovics Száváról elnevezett nevelőintézet volt a budapesti egyetemen tanuló szerb fiúhallgatók részére, míg a szintén szerb Angelineum leánynevelő intézetként működött. A Julián egyleti iskolák a Horvát-Szlávia és Bosznia-Hercegovina területén élő magyar gyermekek nevelését támogatták a századfordulótól. VUJICSICS Sztóján: *Szerek Pest-Budán*. Budapest, 1997. Budapest Főváros Önkormányzata, 40–50. p.
- ²⁷ „Az igazságügyi tárcának [...] 1939. év február hó 17. napjától az 1939. év augusztus hó 17. napjáig kifejtett működése” című dokumentum, 2–4. p. MNL OL K578 Bi. 1240.
- ²⁸ A m. kir. igazságügyminiszter 1939. évi 11.280. I. M. számú rendelete Pestszenterzsébeten második kir. közjegyzői állás rendszeresítéséről. In *Magyarországi Rendeletek Tára 1939*. Budapest, 1940. I. Magyar Kir. Belügyminisztérium, 715. p.; A m. kir. igazságügyminiszter 1939. évi 18.726. I. M. számú rendelete Putnokon kir. közjegyzői állás rendszeresítéséről. Uo. 1075–1076. p.
- ²⁹ A m. kir. igazságügyminiszter 1939. évi 24.800. I. M. számú rendelete az ügyvédi kamarák ügyforgalmi és tevékenységi kimutatásáról. Uo. 1076–1081. p.; A m. kir. igazságügy miniszter 1939. évi 8.300. I. M. számú rendelete az ügyvédi rendtartásról szóló 1937:IV. törvénycikk hatálybaléptetéséről és végrehajtásáról rendelkező 25.000/1937. M. E. számú rendelet értelmezéséről. Uo. 140. p.; A m. kir. igazságügyminiszter 1939. évi 23.800. I. M. számú rendelete a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939:IV. tc. 9. §-ában foglalt rendelkezések következtében az ügyvédi kamarák tekintetében szükséges részletes szabályok megállapításáról. Uo. 1071–1074. p. Lásd még KOVÁCS M. Mária: *A holokauszt és az ügyvédség*. In KOVÁCS M. (szerk.) 2016. 21–67. p., különösen 42–51. p.
- ³⁰ A m. kir. igazságügyminiszter 1939. évi 34.100. I. M. számú rendelete a honvédelmi szolgálatosoknak béke idején való igénybevitelével kapcsolatban keletkezett térítési és kártérítési követelések érvényesítéséről. In *Magyarországi Rendeletek Tára 1939*. Budapest, 1940. II. Magyar Kir. Belügyminisztérium, 1535–1539. p.
- ³¹ A m. kir. igazságügyminiszter 1939. évi 16.500. I. M. számú rendelete bünvádi eljárás során hozott határozatoknak egyes hatóságokkal közléséről. In *Magyarországi Rendeletek Tára 1939*. Budapest, 1940. I. Magyar Kir. Belügyminisztérium, 722–723. p.; A m. kir. igazságügyminiszter 1939. évi 12.727. I. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás korlátozásáról. Uo. 1070–1071. p.
- ³² A m. kir. minisztérium 1939. évi 3.480. M. E. számú rendelete a rendkívüli fegyvergyakorlatra bevonult személyek magánjogi kötelezettségei tárgyában kibocsátott 7.110/1938. M. E. sz. rendeletnek a lakásbérleti jogviszonyokra vonatkozó rendelkezései módosításáról és kiegészítéséről. Uo. 463–464. p.; A m. kir. igazságügyminiszter 1939. évi 13.400. I. M. számú rendelete a rendkívüli fegyvergyakorlat következtében teljesített katonai szolgálat tartamának az egységes bírói és ügyvédi vizsgára bocsátásához szükséges joggyakorlat idejébe való beszámításáról. Uo. 716. p.; A m. kir. minisztérium 1939. évi 3.580. M. E. számú rendelete a rendkívüli fegyvergyakorlatra bevonult ügyvédek ügyvédi kamarai és országos ügyvédi gyám- és nyugdíjintézeti járulékkötelezettségeiről. Uo. 473–474. p.; A m. kir. igazságügyminiszter 1939. évi 10.500. I. M. számú rendelete a hites könyvvizsgálói képesítővizsgára bocsátáshoz szükséges gyakorlati időre vonatkozó rendelkezések kiegészítéséről. Uo. 714–715. p.; A m. kir. minisztérium 1939. évi 3.240. M. E. számú rendelete a sajtókamara felállításával összefüggő átmeneti és végrehajtási rendelkezések módosításáról. Uo. 449–450. p.; A m. kir. minisztérium 1939. évi 5.830. M. E. számú rendelete a sajtókamara szervezetére vonatkozó egyes rendelkezésekről. Uo. 832–835. p.
- ³³ „Az igazságügyi tárcának [...] 1939. év február hó 17. napjától az 1939. év augusztus hó 17. napjáig kifejtett működése” című dokumentum, 5–11. p. MNL OL K578 Bi. 1240.
- ³⁴ Uo. 12. p.
- ³⁵ Uo. 12–16. p.
- ³⁶ Uo. 16–17. p.
- ³⁷ Uo. 17–19. p.
- ³⁸ *Előadó ív*, 2. p. MNL OL K578 Bi. 1165/1.
- ³⁹ „Mindazok a rendelkezések és határozatok, amelyeket az előző fejezetek értelmében a vizsgálóbíró (bírószékvezető) ad ki, az illetékes parancsnok által vagy az ő rendelkezésére bocsátatnak ki, és kifelé azokat mint ama parancsnokság »bírószék«-től, a 458. § esetében mint ama parancsnokságnál levő hadseregi bíróságtól eredőket kell megjelölni, amely parancsnokság élén az illetékes parancsnok áll.”
- ⁴⁰ *Előadó ív*, 3. p. MNL OL K578 Bi. 1165/1.
- ⁴¹ A m. kir. minisztérium 1941. évi 2.750. M. E. számú rendelete a hadrakelt seregbeli bünvádi eljárás gyorsításáról és egyszerűsítéséről. In *Magyarországi Rendeletek Tára 1941*. Budapest, Magyar Kir. Belügyminisztérium, 1942. 1008–1013. p. Lásd még KELEMEN Roland:

- A katonai igazságszolgáltatás Magyarországon, 1867–1949. Budapest, 2017. Gondolat Kiadó, 196–198. p.
- ⁴² *Előadó ív*, I. és II. betéti ívek. MNL OL K578. Bi. 1165/1. A kézi-könyv elkészültéről nincs adatunk.
- ⁴³ RÉVÉSZ Béla (szerk.): *Jogalkotás és kodifikátorok. (Vladár Gábor emlékülés)*. Lectiones Iuridicae 15. Szeged, 2016. Iurisperitus Kiadó; Uő.: *Vladár Gábor emlékkötet (1881–1972)*. Budapest, 2015. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó; GERGELY Jenő (szerk. és a bevezető tanulmányt írta): *Gömbös Gyula hatalomra kerülése és kormányzása, 1932–1936. Antal István sajtófőnök emlékiratai*. Budapest, 2004. Új Palatinus Könyvesház.
- ⁴⁴ NAGY Ferenc: Schultheisz Emil (1899–1983). In HOMOKI-NAGY Mária – GÖRÖG Márta – VARGA Norbert (szerk.): *A Szegedi Tudományegyetem jogász professzorai I. Acta Universitatis Szegediensis. Forum. Acta Juridica et Politica*, 2020. 1. sz. 619–637. p.
- ⁴⁵ *Előadó ív*, 1–4. p. MNL OL K578. Bi. 1266.
- ⁴⁶ DAMIANITSCH, Martin (hrsg.): *Das Militär-Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen vom 15. Januar 1855 für das Kaisertum Oesterreich*. Wien, 1855. Wilhelm Braumüller k. k. Hof-Buchhändler.
- ⁴⁷ A szankciónemeket részletesen elemezte a már említett Schultheisz Emil a Kbtv. magyarázatában (kommentárjában). FEJES Erik: *Schultheisz Emil katonai büntetőjogi értekezései*. Budapest, 2018. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 62–95. p.
- ⁴⁸ *Előadó ív*, 5–8. p. MNL OL K578. Bi. 1266.
- ⁴⁹ Lásd a 40. jegyzetben hivatkozott jogszabályt.
- ⁵⁰ A m. kir. minisztérium 1941. évi 3.750. M. E. számú rendelete a háború idejére szóló különös büntetőjogi rendelkezések alkalma-

- zása végső napjának meghatározásáról és az ezzel kapcsolatos intézkedésekről. In *Magyarországi Rendeletek Tára 1941*. Budapest, 1942. Magyar Kir. Belügyminisztérium, 1214–1216. p.
- ⁵¹ A m. kir. minisztérium 1941. évi 4.850. M. E. számú rendelete a háború idejére szóló különös büntetőjogi rendelkezések alkalmazása kezdőnapjának és területi hatályának meghatározásáról, valamint a polgári büntetőbíráskodás alá tartozó egyéneknek honvéd büntetőbíráskodás alá helyezésétől. Uo. 1839–1840. p.; A m. kir. minisztérium 1941. évi 7.650. M. E. számú rendelete a honvéd büntetőbíráskodásban a hűtlenség büntetettének üldözésére vonatkozó egyes jogszabályok módosításáról. Uo. 3350–3351. p.; A m. kir. minisztérium 1942. évi 6.510. M. E. számú rendelete a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 1912: XXXIII. tc. 445. és 476. §-a egyes rendelkezéseinek módosításáról és kiegészítéséről. In *Magyarországi Rendeletek Tára 1942*. Budapest, 1943. Magyar Kir. Belügyminisztérium, 2762–2763. p.
- ⁵² ANTAL Tamás: *Az Igazságügyi Minisztérium története, 1867–1944. Fejezetek a polgári kor évtizedeiből*. In Uő.: *Az Igazságügyi Minisztérium története, 1867–1990. 1. kötet*. Budapest, 2018. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 13–95. p.; Uő.: *A Magyar Kir. Igazságügyminisztérium bizalmas ügyeiből – I. rész: Hadiállapot, forradalmak, konszolidáció. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 2020. 3. sz. 144–175. p.; Uő.: *A Magyar Kir. Igazságügyminisztérium bizalmas ügyeiből – II. rész: A közjogi provizórium első évtizede. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 2020. 3. sz. 176–207. p.

Béli Gábor

Közönséges gonosztevők elleni eljárás a nádor és más bírók közgyűlésén

Péc nembeli Dénes nádor 1273-ban Zala megye számára, a király parancsára, az ország báróinak tanácsából gonosztevők megbüntetése végett tartott gyűlése az első ismert nádori *generalis congregatio*.¹ A nádori közgyűlések fénykora I. Károly regnálásának utolsó évtizede és I. Lajos uralkodásának vége közé esett. A közgyűléseknek a gonosztevők elítélése mellett meghatározó szerepe volt a hatalmaskodási, különféle magánjogi ügyek intézésében, peren kívüli eljárások és aktusok foganatosításában.² A királyi udvarban működő bírói fórumok szervezetének 14. század végi megszilárdulásával, az eljárás rendjének kiépülésével és az írásbeli ügyvitel hivatalsszerűvé válásával a magánjogi ügyek mind hosszadalmasabb perfolyamban fejeződtek be, amihez a közgyűlés tartama nem volt már legtöbbször elegendő. Ekként a *generalis congregatio* elvesztette korábbi népszerűségét, és ez hamarosan a köztörvényszékek meggyérülését is magával hozta.

1. Nádori közgyűlések az Árpád-házi királyok korában

A nádor által hirdetett *congregatio generalis* szervezetről a 13. század utolsó éveitől kevés használható adat maradt. Rátót nembeli (II.) Lóránd 1298. október 6-i, Gáván, Szabolcs megye számára tartott közgyűlése alkalmával adott levele tesz említést először „*quatuor iurati*”, azaz négy esküdt közreműködéséről, akik létszámuk és III. András 1290–91. évi dekrétumának rendelkezése alapján szolgabírók voltak, éppen úgy, mint az Aba nembeli Amadé nádor 1299. december 7-i, Göncön, Zemplén megye számára összehívott közgyűlésén adott levelében megjegyzett, birtokok becsűjét végző „*quatuor iudices*”, azaz négy bíró.³

A nádori közgyűlés összehívásának és tartásának a gonosztevők megnevezése mellett az volt a célja, hogy a köztudomás alapján közönséges gonosztettet megvalósítónak nyilvánított a vele szemben emelt köztudomás alól tisztázhassa magát. A nádor a gyűlésen résztvevő megyei nemes bíró-társak jelentése, valamint a megjelenteknek a gonoszttevők felőli kinyilatkozásai alapján szólította fel kikiáltással „*semel, secundo, tertio*”, vagyis háromszor a tolvaj, rabló és más súlyos, halálbüntetéssel büntetendő deliktum megvalósításával vádoltakat arra, hogy álljanak elő. Péc nembeli Dénes 1273. évi levelének megfogalmazásából okkal feltehető, hogy a gyűlés legalább három napig működött, vagyis a gonoszttevők proklamálása egymást követő három napon ismétlődött: „miután maguk tisztázása végett